Кафедра мікробіології, вірусології та імунології

Дисципліна «Клінічна імунологія та алергологія»,
спеціальність Технології медичної діагностики та лікування

ТЕМА ЛЕКЦІЇ
«Імунологічні порушення при інфекційних, паразитарних, онкологічних та дерматологічних захворюваннях»

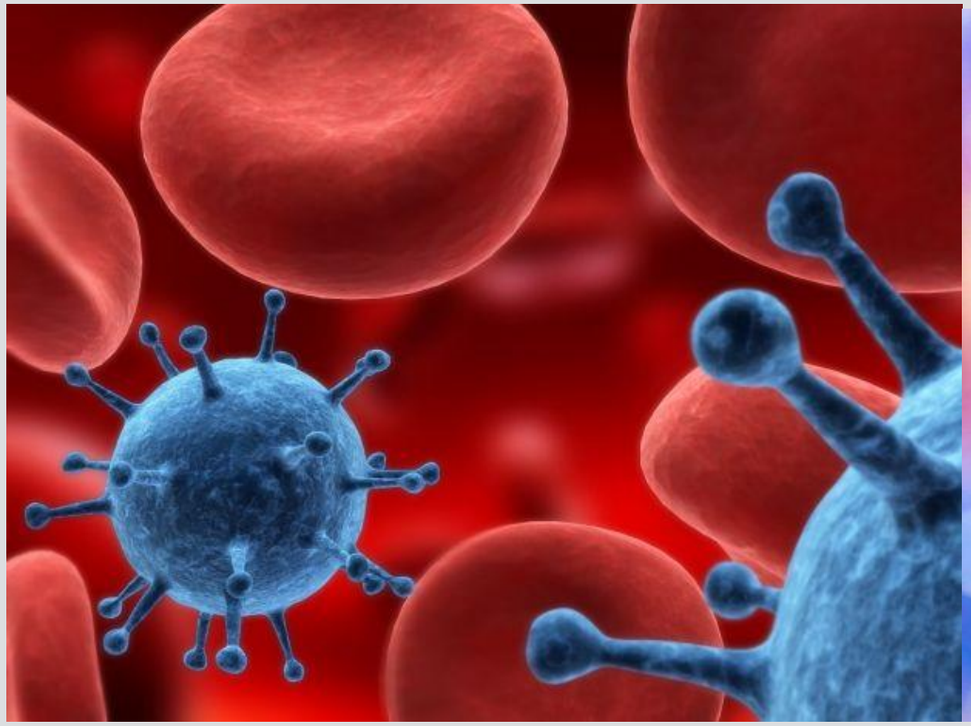

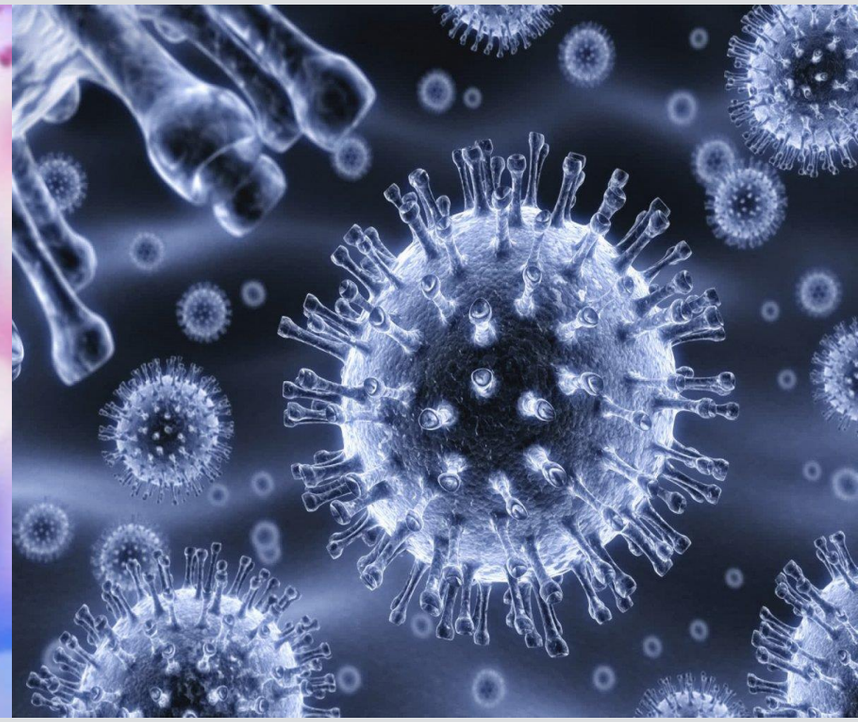

Морозенко Дмитро Володимирович
доктор ветеринарних наук, доцент кафедри

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Імунологічні порушення при інфекційних захворюваннях: інфекційний мононуклеоз (вірус Епштейна-Барра), цитомегаловірусна інфекція, краснуха, кір, грип, вірусний гепатит, папіломавірус, бактеріальний сепсис, грибкові інфекції.
2. Імунологічні порушення при інвазійних захворюваннях: малярія, трипаносомоз, вісцеральний лейшманіоз.
3. Імунологічні порушення при онкологічних захворюваннях: мієломна хвороба, лімфома Ходжкіна, неходжскінські лімфоми, хронічний лімфоцитарний лейкоз, гострий лейкоз.
4. Імунологічні порушення при дерматологічних захворюваннях: бульозний пемфигоїд, пухирчатки (звичайна, ексфоліативна, паранеопластична), бульозний епідермоліз, червоний плоский лишай, вітіліго, псоріаз.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

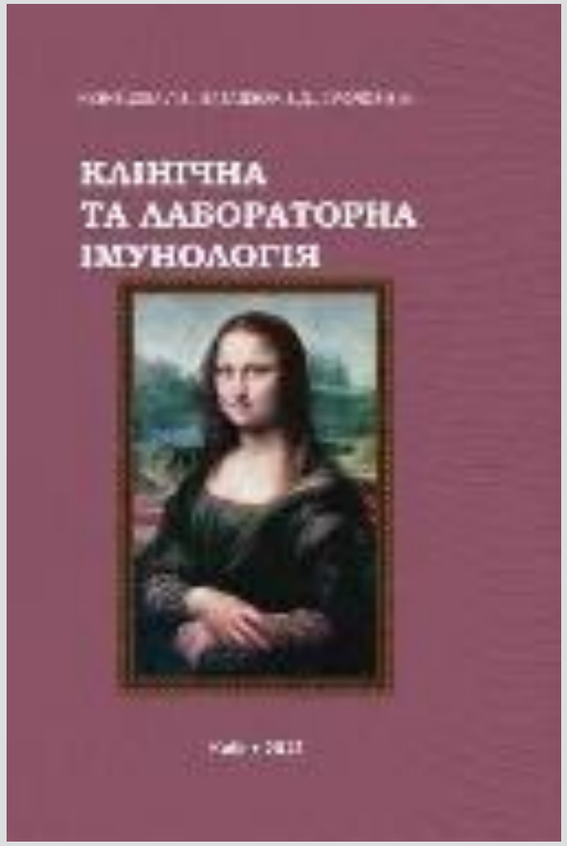

- Імунологія: учебник. Кузнецова Л.В., Бабаджян В.Д., Харченко Н.В. Вінниця, 2013. 565 с. https://nmapo.edu.ua/images/FakTer/KafKlimAle/Imunologiy.pdf
- Клінічна імунологія та алергологія: посібник для практичних занять. В.В. Чоп’як, Г.О. Потьомкіна, А.М. Гаврилюк. Медицина, 2017. 224 с.
- Клінічна та лабораторна імунологія. Кузнецова Л.В., Бабаджан В.Д., Фролов В.М. Киев, Полиграф-плюс, 2012. 992 с. https://nmapo.edu.ua/images/FakTer/KafKlimAle/KlinihLaborImunolog.pdf
- Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. Електронний журнал для лікарів-практиків. Виходить 8 разів на рік. https://kiai.com.ua

ІМУНОЛОГІЧНІ ПОРУШЕННЯ ПРИ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Вірусні інфекції, які спричиняють вторинний імунодефіцит, включають:

ВІЛ-інфекція, цитомегаловірусна інфекція, вірус Епштейна-Барра, вірус краснухи, вірусний гепатит В, папіломавірус.

Імунодефіцит супроводжує також перебіг гострого і хронічного бактеріального сепсису, а також хронічні бактеріальні й паразитарні захворювання – малярія, туберкульоз, лейшманіоз та трипаносомоз

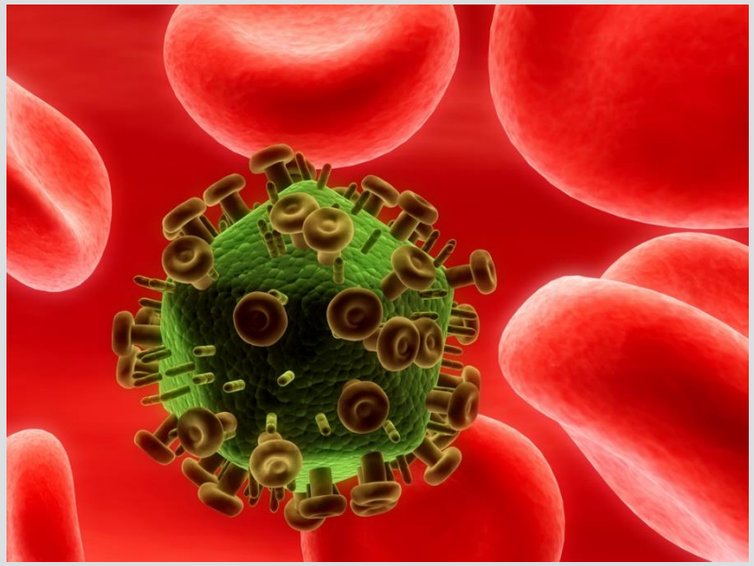

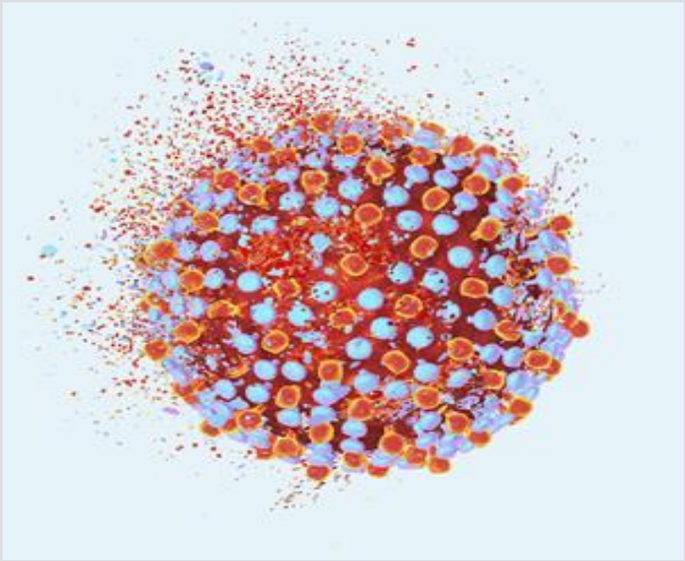

Клініко-імунологічна характеристика вірусних захворювань

Інфекційний мононуклеоз	Збудником є вірус Епштейна-Барра – лімфотропний вірус сімейства герпесвірусів, який здатен трансформувати В-клітини	Спочатку вірус вражає епітелій носоглотки, далі – лімфоїдну тканину лімфоглоткового кільця. Для вірусу характерна персистенція, реактивація інфекції відбувається після ослаблення імунітету, що призводить до розвитку лімфоцитарної інтерстиціальної пневмонії та лімфом. На початку спостерігається лімфоцитопенія, далі – лімфоцитоз за рахунок CD8+Т-клітин, з яких формуються атипові лімфоцити, які визначаються у мазках крові.
Цитомегало-вірусна інфекція (ЦМВ)	Патогенетично поводиться так само, як і вірус Епштейна-Барра.	Першочергово розвивається лімфоцитоз за рахунок CD8+Т-клітин. Вроджена ЦМВ інфекція приводить до тривалої супресії функції Т-клітин, а також може пригнічувати утворення антитіл. Реактивація інфекції може спостерігатись при імуносупресії (інфікуванні ВІЛ, лікарській терапії цитостатиками, кортикостероїдами)

Клініко-імунологічна характеристика вірусних захворювань

Краснуха	Вірус краснухи безпосередньо уражає Т- і В-лімфоцити	На відміну від гострої інфекції, при вродженій краснусі спостерігається недостатня лімфоцитарна відповідь, що може призводити до тривалої супресії гуморального імунітету
Кір	Вірус кору здатен інфікувати клітини лімфоїдного та мієлоїдного ряду	Гостра інфекція пригнічує реакції гіперчутливості сповільненого типу (реакції IV типу, туберкулінова гіперчутливість). Це явище є транзиторним, аналогічні ефекти після вакцинації. Спостерігається зниження активності НК-клітин та продукції імуноглобулінів. Гостра корева інфекція може спричинити транзиторну лімфоцитопенію

Клініко-імунологічна характеристика вірусних захворювань

Грип	Вірус грипу спричиняє значну, але тимчасову лімфоцитопенію, яка буде супроводжуватись недостатньою проліферативною відповіддю Т-клітин.
Вірусний гепатит В	Спостерігаються неспецифічні імуносупресивні ефекти, які можуть бути обумовлені пошкодженням печінки та безпосередньою дією вірусу. Вроджена інфекція призводить до розвитку толерантності по відношенню до вірусу та хронічному носійству. У 5 % людей гуморальна відповідь проти вірусу гепатиту В після звичайної вакцинації не розвивається.
Папіломавірус	Може спостерігатись ураження вірусом у вигляді папілом на фоні імунодефіциту. Може спостерігатись імунна відповідь на місцеве введення α-інтерферону та системне застосування 1β-інтерферону

Гострий бактеріальний сепсис

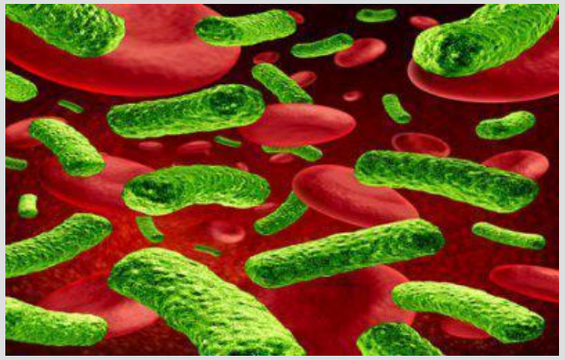

Гострий бактеріальний сепсис – характеризується міграцією нейтрофілів, хота фагоцитоз в нормі або знижений.

- Лімфоцитопенія за рахунок CD4+ та CD8+ клітин може бути вираженою.
- Може спостерігатись виражена тимчасова гіпо-γ-глобулінемія (результат впливу імуносупресивних компонентів бактерій), зниження альбуміни, збільшення гострофазових показників – С-реактивного білка, фібриногену, білків системи комплементу, фібриногену.
- За деяких бактеріальних інфекцій (викликаних стафілококами і стрептококами) розвивається токсичний шок внаслідок звільнення токсинів, які напряму активують багато клонів Т-клітин безпосередньо при контакті з рецепторами.
- Важливо провести мікробіологічне дослідження, які дозволять ідентифікувати збудника – культуральний метод, визначення антигенів або ПЛР-тести.

Гострий бактеріальний сепсис

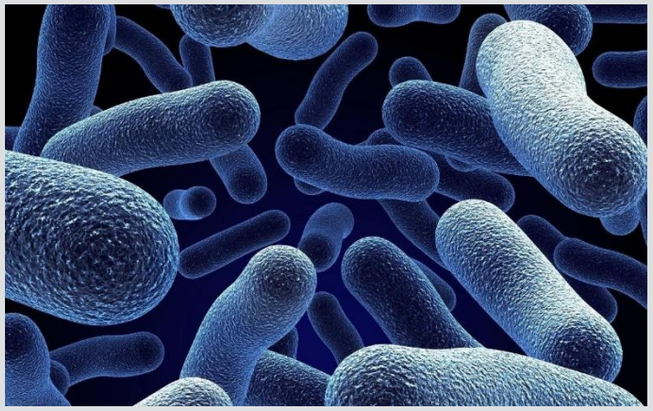

Визначення гострофазових показників (С-реактивного білка) є ефективним методом оцінки відповіді на імунотерапію!

Раннє визначення рівня імуноглобулінів та комплементу в гостру фазу, як правило, дає недостовірну відповідь і може призвести до помилкової постановки діагнозу дефіциту антитіл або комплементу!

- ***Краще відкласти проведення даних досліджень до одужання пацієнта.***
- ***Після одужання на відновлення функцій комплементу може бути потрібно 2-3 тижні.***
- ***Визначення рівня цитокінів у гостру фазу токсичного шоку у теперішній час вважається недоцільним, оскільки постановка діагнозу ґрунтується на клінічній картині.***

Хронічний бактеріальний сепсис

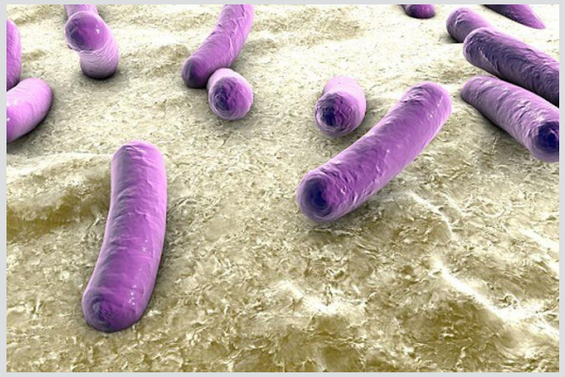

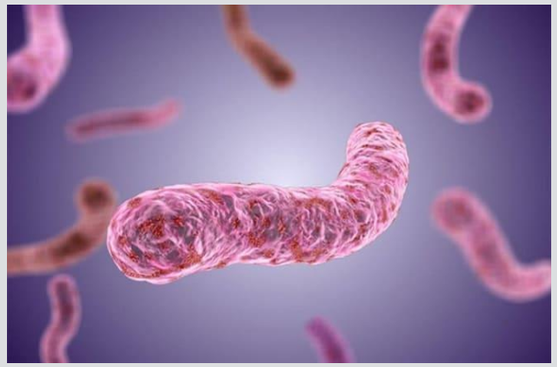

Хронічний бактеріальний сепсис – характеризується гіпер-γ-глобулінемією, яка є результатом імунної відповіді на патоген. Можливо утворення імунних комплексів та відповідних проявів цього процесу, наприклад, підгострий септичний ендокардит. Коли гостра фаза переходить у хронічну, розвивається анемія хронічного захворювання, розвивається ризик дефіциту заліза та розвитку амілоїдозу. Функція Т-клітин значно порушена.

Мікобактеріальна інфекція *спричиняє анергію на туберкулін. У 10 % хворих на туберкульоз немає реакції на туберкулін. Антигенні компоненти мікобактерій порушують відповідь на туберкулін, часто зустрічається лімфоцитопенія, постійний високий рівень С-реактивного білка.*

Лепра *за відсутності лікування має супресивну дію на клітинний імунітет – Т-клітинні відповіді знижені. До інших імунологічних особливостей лепри відносять розвиток васкуліту та гломерулонефриту.*

Хронічний бактеріальний сепсис

В лабораторній діагностиці за хронічного бактеріального сепсису важливе діагностичне значення має швидкість осідання еритроцитів – ШОЕ.

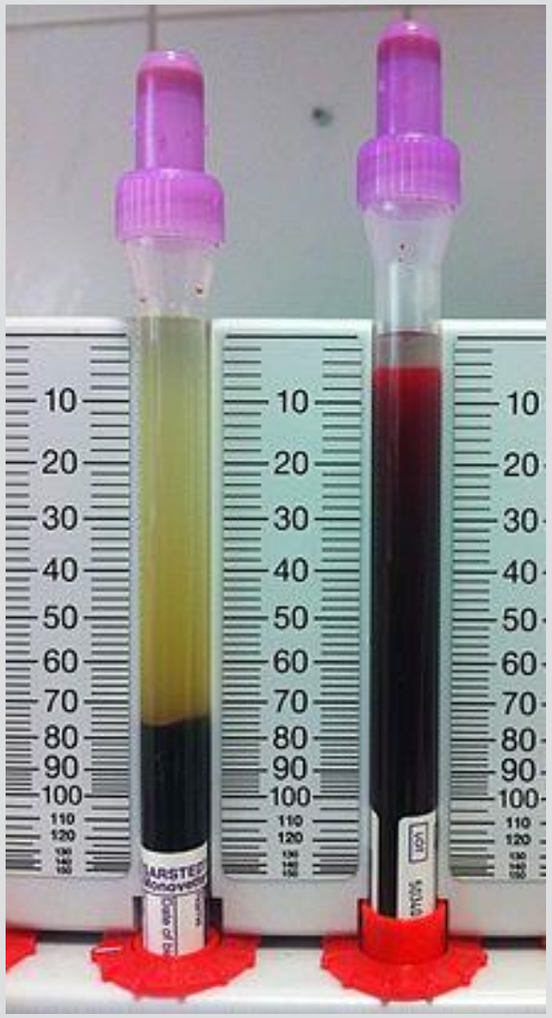

Низький рівень комплементу свідчить про ураження нирок. Рівень імуноглобулінів зазвичай високий, рівень альбуміну знижено. Гіпо-γ-глобулінемія спостерігається рідко.

Грибкові інфекції – за виключенням шкірних інфекцій, грибкові інфекції, як правило, є маркерами, а не причиною імунодефіциту, які вказують на дефекти нейтрофілів та макрофагів та Т-клітинної ланки імунітету.

ІМУНОЛОГІЧНІ ПОРУШЕННЯ ПРИ ІНВАЗІЙНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Паразитарні інвазії мають також свої імунологічні особливості. Наприклад, ***малярія*** не впливає на клітинний імунітет, проте знижує гуморальну імунну відповідь на бактеріальні антигени – правцевий анатоксин, менінгококовий полісахарид та О-антиген сальмонел. За поєднаного перебігу малярії та ВІЛ-інфекції вони дуже мало впливають одна на одну. За тропічної спленомегалії, спричиненої *Plasmodium vivax*, спостерігається CD8+ Т-клітинна лімфоцитопенія та підвищення рівня Ig M.

Трипаносоми пригнічують клітинні відповіді, але часто спостерігається збільшення неспецифічних імуноглобулінів, особливо Ig M.

Вісцеральний лейшманіоз характеризується гіпер-γ-глобулінемією, часто вираженою, але порушення клітинного імунітету зберігаються до кінця лікування. Спленомегалія може бути вираженою і супроводжується лімфоцитопенією. Кахексія і лімфоцитопенія обумовлені впливом фактору некрозу пухлин-α, який продукується інфікованими макрофагами.

ІМУНОЛОГІЧНІ ПОРУШЕННЯ ПРИ ОНКОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Мієломна хвороба – пухлина із плазматичних клітин, які набувають можливості до проліферації. Поодинокий ізольований осередок ураження кісток називають плазмоцитомою.

- ІЛ-6 виграє ключову роль як фактор, що стимулює проліферацію, внаслідок чого підвищується рівень С-реактивного білка. Спостерігається продукція факторів, які активують остеокласти, які руйнують кісткову тканину – ІЛ-1, ІЛ-6 та фактору некрозу пухлин-бета.
- Частота розподілу імунологічних типів мієломи приблизно відповідають концентрації різних класів нормальних імуноглобулінів:

52 % – Ig G, 22 % – Ig A, 1 % – Ig D.

- Мієлома з продукцією Ig E є дуже рідкісним захворюванням і зустрічається за плазмоклітинного лейкозу. Розвиваються порушення гуморального імунітету, а саме – зниження продукції нормальних імуноглобулінів у зв’язку з затримкою дозрівання В-лімфоцитів.
- Функція Т-лімфоцитів також порушена, **що є причиною розвитку вірусних інфекцій.**
- Для діагностики використовують дослідження крові на парапротеїни – структурно аномальних та неповноцінних білків.
- Високий рівень С-реактивного білка може свідчить про продукцію ІЛ-6.

Мієломна хвороба: симптоми

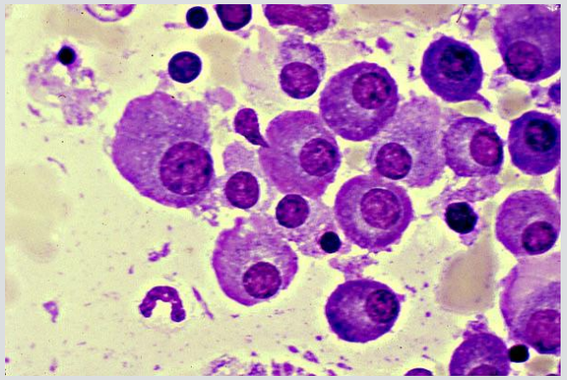

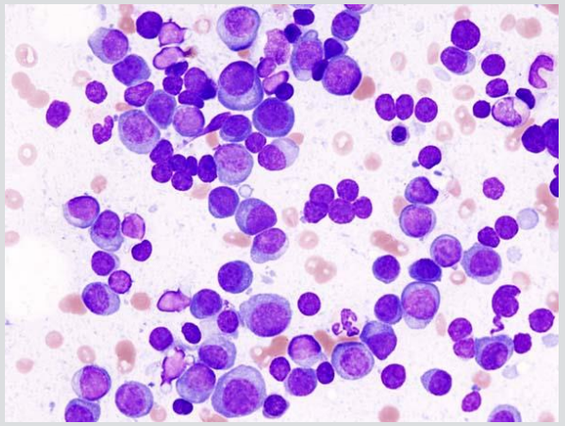

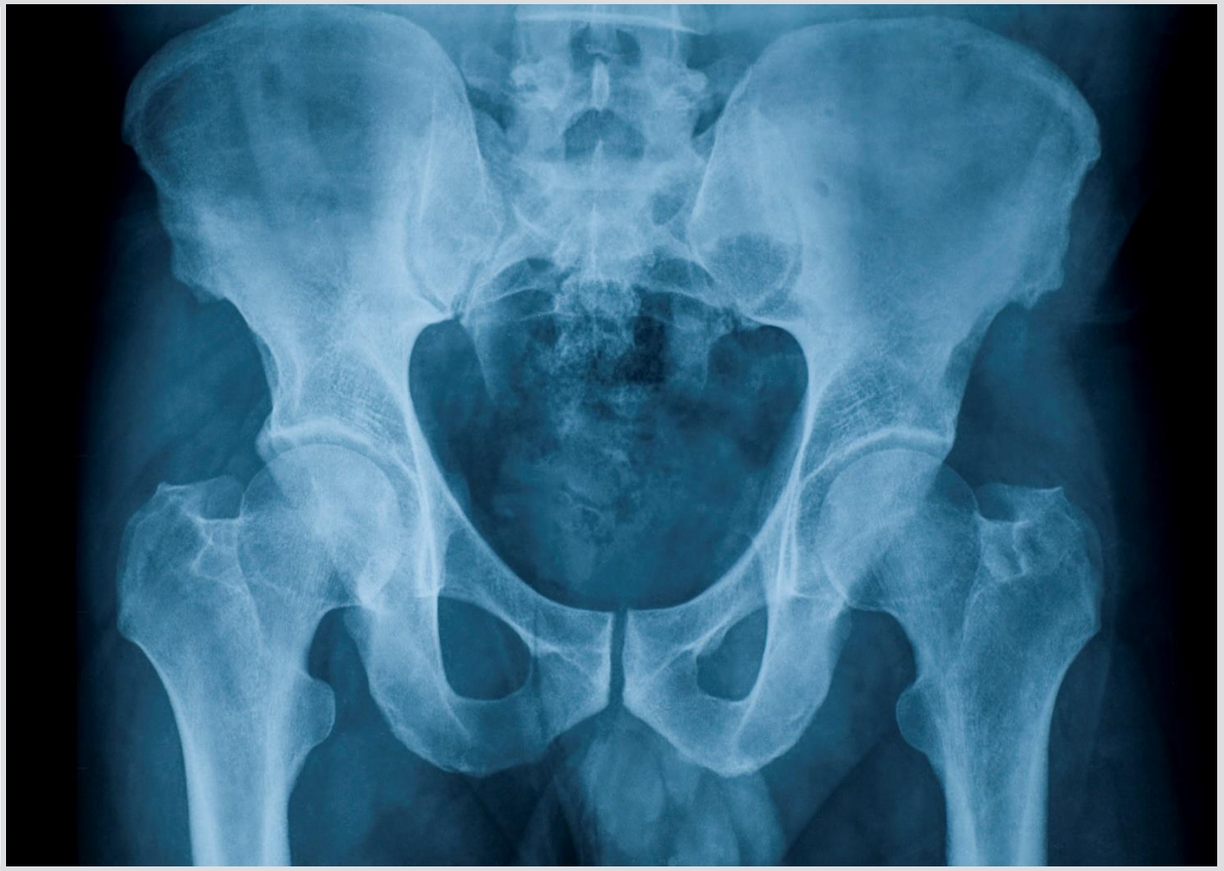

Лімфома Ходжкіна – зустрічається переважно у молодому віці. Характеризується наявністю в крові типових клітин Рид-Штернберга (CD15 і CD30 позитивних клітин).

- При даному захворюванні кількість Т- і В-клітин знижено, рівень імуноглобулінів часто підвищений, особливо Ig E.
- У 10 % пацієнтів спостерігається гіпо-γ-глобулінемія за важкого перебігу хвороби.
- Проліферація Т-клітин знижена. Часто зустрічаються бактеріальні інфекції – пневмококи і гемофільна паличка, що пов'язано із порушенням гуморального імунітету і функцією нейтрофілів.
- Для діагностики хвороби гістологічно досліджують лімфатичний вузол – проводять ідентифікацію клітин Рид-Штернберга.
- Подібні клітини можуть виявлятись при інфекційному мононуклеозі та деяких неходжкінських лімфомах.
- За хвороби Ходжкіна спостерігається гострофазова відповідь – підвищення ШОЕ, рівня С-реактивного білка і церулоплазміну.
- Всі пацієнти з лімфомою повинні знаходитись під динамічним спостереженням для виявлення гуморального імунодефіциту. Необхідно визначення рівня сироваткових імуноглобулінів, підкласів Ig G та специфічних антитіл.

Лімфома Ходжкіна: клінічні ознаки

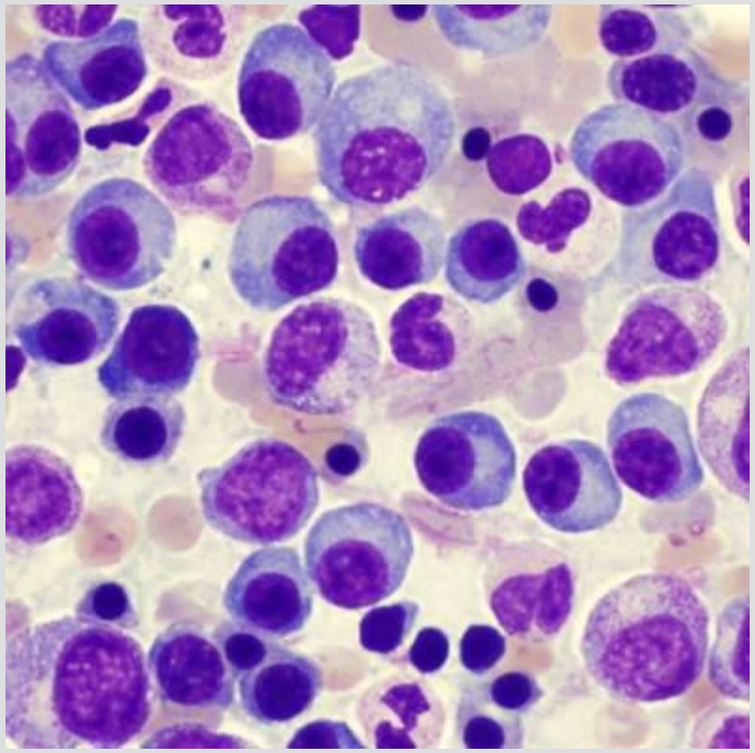

Неходжскінські лімфоми – група захворювань, які включають лімфоїдні та гістіолімфоцитарні пухлини, яке не відносяться до лімфоми Ходжкіна.

- Виділяють Т- і В-клітинні лімфоми, а також пухлини, які походять від гістіоцитарних елементів.
- Дослідження клітинного та гуморального імунітету показують, що імунологічні порушення не завжди корелює з типом лімфоми.
- Наявність імунних дефектів найбільш вірогідно за пухлин високого ступеня злоякісності.
- Моноклональні Ig M часто знаходять за В-клітинних пухлин. Можлива поява аутоантитіл.
- Може спостерігатись як гіпо-, так і гіпер-γ-глобулінемія, яка зберігається після лікування.

Хронічний лімфоцитарний лейкоз – клональна проліферація з малих лімфоцитів.

- **Це найбільш розповсюджена форма лімфоїдних пухлин.**
- **95 % мають В-клітинне походження, 5 % – Т-клітинне.**
- **При захворюванні спостерігається виражене збільшення кількості циркулюючих клітин – більше 100×10^9/л.**
- **Переважно зустрічається у похилому віці – 95 % пацієнтів старше 50 років.**
- **Різні варіанти захворювання можуть бути виявлені методом проточної цитометрії шляхом виявлення відповідних CD-маркерів.**
- **При дослідженні червоного кісткового мозку виявляється надлишок лімфоцитів.**
- **Серйозною проблемою є також рецидивуючі бактеріальні інфекції.**
- **Діагностика заснована на визначенні кількості лейкоцитів та оцінці мазків крові.**
- **Діагноз підтверджується проточною цитометрією та дослідженням кісткового мозку.**

Гострий лейкоз – розповсюджене захворювання дітей, на його частку приходиться 30–40% пухлин, які зустрічаються у педіатричній практиці.

- **80 % з них пов’язані із гострим лімфобластним лейкозом.**
- **При всіх варіантах гострого лейкозу функція імунної системи як правило, не змінена, хоча первинні Ig M відповіді на антигени (наприклад, віруси) можуть бути недостатніми.**
- **Хіміотерапія спричиняє глибоку імуносупресію з порушенням функції Т- і В-лімфоцитів та розвитком нейтропенії.**
- **Для встановлення остаточного діагнозу проводять оцінку мазків крові, імунологічне фенотипування периферичної крові та кісткового мозку.**

ІМУНОЛОГІЧНІ ПОРУШЕННЯ ПРИ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Бульозний пемфигоїд – хвороба, яка частіше зустрічається у похилому віці та характеризується появою пухирців із свербіжем на кінцівках і тулубі.

- Слизові оболонки можуть уражатись у треті пацієнтів.
- Пряма імунофлуоресценція (чутливість до 90 %) та непряма імунофлуоресценція (до 70 %) демонструє лінійне розташування Ig G та C3 у ділянці дермо-епідермального з’єднання з епітеліального боку базальної мембрани.
- Можуть визначатись інші класи імуноглобулінів. Рівень Ig E та число еозинофілів можуть бути підвищені, хоча це не має діагностичного значення.

Пухирчатки (звичайна, ексфоліативна, паранеопластична), бульозний епідермоліз, червоний плоский лишай – всі види пухирчатки можуть бути асоційовані із продукцією аутоантитіл, проте суттєвих порушень функцій Т- і В-лімфоцитів не спостерігається. Часто зустрічаються при інших аутоімунних захворюваннях.

Псоріаз – хронічне запальне захворювання шкіри, яке проявляється появою лускових бляшок, які викликані гіперпроліферацією кератиноцитів.

Псоріаз є важкою імунопатологією і характеризується інфільтрацією CD4+ та CD8+ Т-клітинами та збільшення продукції цитокінів кератиноцитами – інтерферон-γ, ІЛ-2, ІЛ-12, фактор некрозу пухлин-альфа. ІЛ-22 та ІЛ-23 також збільшені, що стимулює Тх17 – лімфоцити, які асоційовані з аутоімунними процесами.

Висновки

1. При багатьох інфекційних та інвазивних захворюваннях спостерігаються імунні порушення різного ступеня важкості. За вірусний і бактеріальних інфекційних захворювань ступінь та характер імунологічних порушень залежать перш за все від властивостей збудника, який спричиняє інфекційний процес.
2. Вірусні інфекції, які спричиняють вторинний імунодефіцит, включають: ВІЛ-інфекція, цитомегаловірусна інфекція, вірус Епштейна-Барра, вірус краснухи, вірусний гепатит В, папіломавірус. Імунодефіцит супроводжує також перебіг гострого і хронічного бактеріального сепсису, а також хронічні бактеріальні й паразитарні захворювання – малярія, туберкульоз, лейшманіоз та трипаносомоз.
3. Багатьом паразитам, зокрема збудникам малярії та трипаносомозу, вдається уникати імунного нагляду завдяки антигенній мінливості. До інших механізмів уникнення від імунного нагляду відноситься злущування поверхневого антигенного комплексу з антигеном.
4. Онкологічні захворювання, які супроводжуються імунними розладами – мієломна хвороба, лімфома Ходжкіна, неходжскінські лімфоми, хронічний лімфоцитарний лейкоз, гострий лейкоз.
5. Дерматологічні захворювання, які супроводжуються імунними розладами – бульозний пемфигоїд, пухирчатки (звичайна, ексфоліативна, паранеопластична), бульозний епідермоліз, червоний плоский лишай, псоріаз.

Дякую
за
увагу!